

AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK ÉS DÉL-AMERIKA GAZDASÁGI KAPCSOLATAI

NAGY ZOLTÁN–SEBESTYÉNNÉ SZÉP TEKLA

BEVEZETÉS

Dél-Amerika újkori történetének egyik sarokpontja az 1494-es Tordesillasi szerződés, melyet Spanyolország Tordesillas városában írt alá Spanyolország és Portugália királya VI. Sándor pápa közvetítésével. A célja az volt, hogy felosztásra kerüljenek Portugália és Spanyolország között az Európán kívüli újonnan felfedezett területek. Ennek értelmében a Zöldfoki-szigetektől körülbelül 2000 kilométerre nyugati irányba húzták meg a választóvonalat: az ettől nyugatra eső területek a spanyolok, a keletre esők pedig a portugálok érdekszférájába kerültek. Így Brazília területének jó része Portugáliához tartozott, a hivatalos nyelv is a portugál lett, bár itt jegyeznénk meg, hogy a szerződés aláírásakor a két államnak még fogalma sem volt e földdarab (a mai Brazília) létezéséről, melyet csak később, 1500-ban fedeztek fel, illetve a feltárása, megismerése is ezt követően kezdődött meg.¹

A gyarmatosítást követően egy kereskedelmi háromszög jött létre Brazília, Afrika és Portugália között. Afrika rabszolgákat „szolgáltatott”, vagyis munkaerővel látta el Brazília cukornádültetvényeit, melyről a megtermelt cukrot (egyéb nyersanyagokkal együtt) Portugáliába szállították késztermékekért cserébe. Az első évtizedekben az európai gyarmatosítók tevékenysége még csak egy szűk tengerparti sávra korlátozódott, a belső, szárazföldi területek iránt akkor nőtt meg az érdeklődés, amikor ott arany- és gyémánt lelőhelyekre bukkantak. Dél-Amerika és az Egyesült Államok gazdasági kapcsolatai a XIX. századtól erősödnek meg, ugyanakkor az 1823-as Monroe-doktrínával az amerikai kormányzat nagy kockázatot vállalt, hiszen valószínűleg nem lett volna ereje egy európai katonai akció megállítására.²

A spanyol gyarmatok a XIX. század elején nyerték el függetlenségüket Spanyolországtól, Brazília 1822-ben Portugáliától, melyet az anyaország csak három évvel később, 1825-ben ismert el, miután Brazília átvállalta a portugál államadóság egy bizonyos részét (82 millió librát)³. A XIX. század elejét a kávékonjunktúra jellemezte, melynek hatására megindult a vasútépítés, a kontinens modernizálódá-

¹ TARJÁN 2016.

² MAGYARICS 2014.

³ MAJOROS 2011.

sa.⁴ Dél-Amerikában a XIX. század közepén, vagyis a gyarmatosítás és az egyes országok függetlenségének elnyerése után is általánosan jellemző maradt a nyersanyagokra és a feldolgozatlan termékek termelésére való szakosodás, a mezőgazdaságban a monokultúrás termelés. Ez egyszerre idézett elő fokozott importigényt (hiszen csökkent az önellátás), és exportorientáltságot, melynek hatására megnőtt ezen országok függése a világgazdasági folyamatoktól.⁵

Az 1929–1933-as világgazdasági válság hatására a dél-amerikai országok többségében hasonló gazdaságpolitikát követtek. Fő céljuk az önellátás megteremtése volt a protekcionizmus és az importhelyettesítés által, erőltetett iparosítási hullámot indítottak el. Ennek eredményessége azonban messze elmaradt a várttól (ez leginkább az 1950–1960-as években válik nyilvánvalóvá), melynek okai az alábbiak voltak:

1. a válság egyik következményeként a magánszféra nem rendelkezett elegendő tőkével;
2. a külföldi közvetlen tőke beáramlása is mérsékelt volt;
3. az állam a legfőbb beruházó, de megfelelő mennyiségű tőke hiányában külföldi hitelfelvétellel (kölcsönökkel) volt képes csak végrehajtani az erőltetett iparosítást;
4. a magas importvámok ugyan megvédték a hazai termelőket a külső versenytől, de éppen ezáltal nem voltak ösztönözve a hatékony, költségorientált, versenyképes termékeket előállító termelésre.⁶

Államosítási hullám zajlott le a stratégiai ágazatokban (például energetika, közlekedés, kommunikáció, bányászat), jelentősen megnőtt az állami vállalatok részaránya. Ezek hatékonysága azonban messze elmaradt a versenytársakétól, de ezt a problémát jó ideig elfedte a világgazdasági válságot követő konjunkturális időszak. A külföldről kapott kölcsönöket nem tudták hatékonyan felhasználni, hiszen – épp a protekcionista intézkedések következményeként – a vállalatokat egy a nemzetközi versenytől védett burok vette körül, melyek így nem voltak képesek a termelékenység növelésére.

Az erőteljes importhelyettesítés ellenére nem változott az exportszerkezet, és az export továbbra is jelentős növekedési forrás maradt. Az 1970-es évek elején a gazdasági növekedés hatására megnőtt a belső kereslet, de az elégtelen helyi termelés következtében ennek kielégítése is importtal valósult meg, mely tovább rontotta az országok fizetési mérlegét. Az 1973-es olajárrobbanás hatása (ennek lényege, hogy rövid időn belül 3 US\$-ról 12 US\$-ra nő egy hordó kőolaj ára) a külkereskedelmi cserearányok romlását hozta magával, hiszen a dél-amerikai országok jelentős része nettó kőolajimportőr, tehát az energetikai kiadások jelentős megugrásával kellett szembenéznük. Ugyanakkor a nyersanyagok, mezőgazdasági termékek ára

⁴ BLAHÓ 2010.

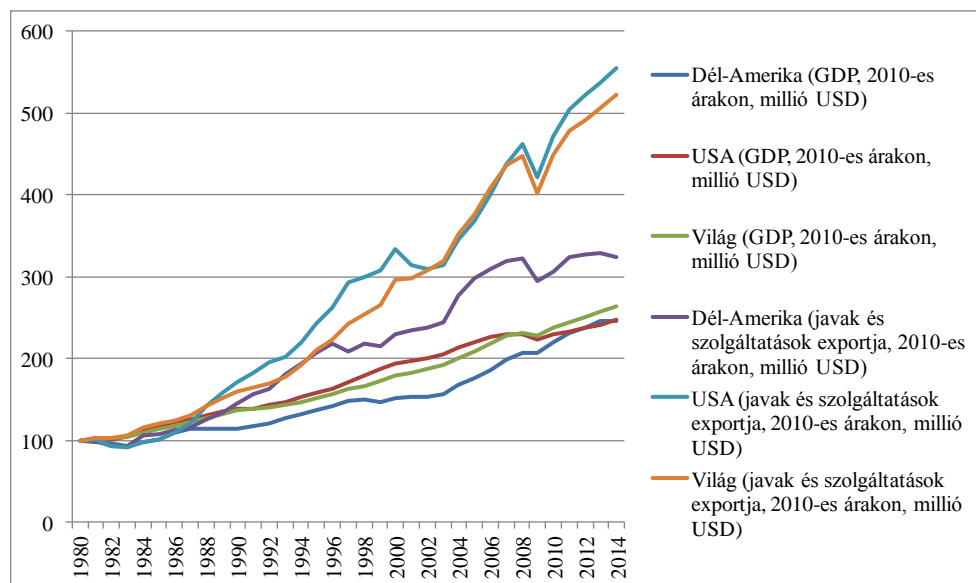
⁵ BASSA ET AL. 2004.

⁶ KUTTOR ET AL. 2014.

a kereslet visszaesése következtében csökkent, mely a külkereskedelmi hiány emelkedését (így a fizetési mérleg hiányát) idézte elő.

Az 1970-es és '80-as években jelentős inflációval kellett megbirkózniuk a térség országainak, melyet folyamatos leértékelésekkel próbáltak kordában tartani. Azonban adósságuk jó része amerikai dollár alapú volt, így a leértékelések hatására nőtt a régió országainak eladósodottsága, 1978–1982 között megduplázódott a térség országainak összes adóssága.⁷

A problémát ezek mellett fokozta a rossz szerkezetű adósságállomány, mely a rövid lejáratú, illetve külföldi valutában felvett hitelek magas arányát jelenti. Az 1980-es évek elejére hitelválság bontakozott ki, melynek hatására az IMF is megjelent a térségben ortodox gazdaságpolitikát érvényesítve cserébe a különböző mentőcsomagokért. Ezt az évtizedet „az elveszett évtizednek” is nevezik, de ugyanakkor számos olyan folyamat zajlott le, mely a következő két évtized fejlődésének lehetőségét teremtette meg. Jelentős privatizációs hullám indult el, az IMF feltételként szabta a szigorú fiskális és monetáris politikát, a protekcionista intézkedések (például vámok) leépítését. Ezen intézkedések hatására a '90-es években konszolidálódott ezen országok gazdasága, átlagosan évi 3–4%-os GDP-növekedést sikerült elérni.

1. ábra: Dél-Amerika, az Amerikai Egyesült Államok és a világ GDP-jének, illetve exportjának alakulása (1980–2014, 1980 = 100%)

Forrás: Világbank (2016) adatai alapján saját szerkesztés

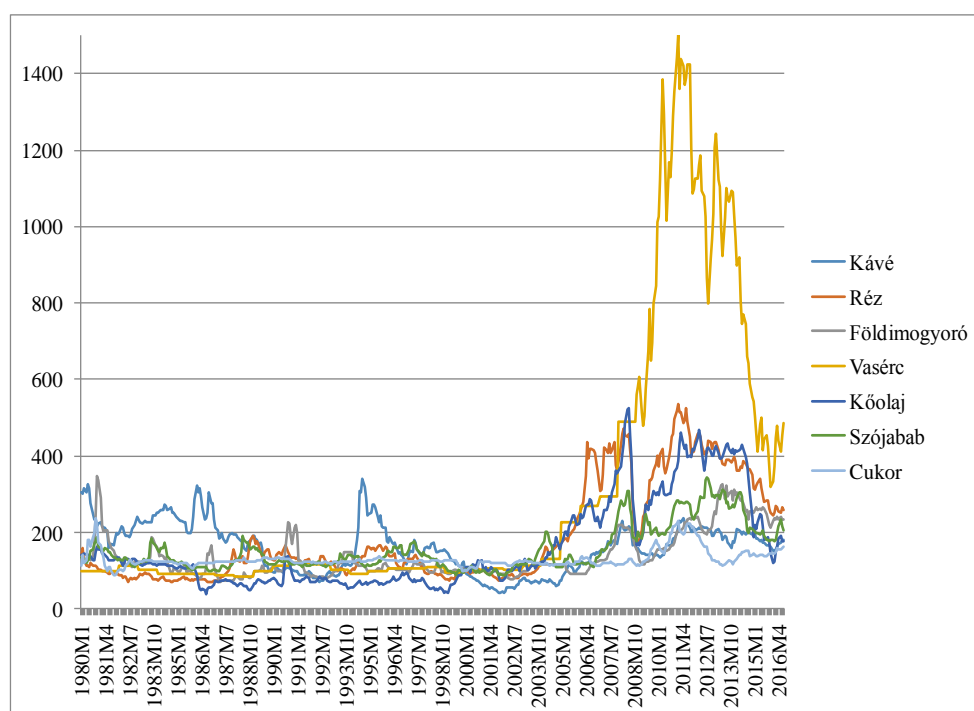
⁷ BASSA ET AL. 2004, 223.

Az 1990-es évek két főbb szakaszra bontható: az első az 1990-től 1995-ig tartó időszak, a második pedig az 1996–2000-es évek. Az első időszakot elsősorban a reformok megindulása jellemezte (egyrészt az IMF jelenlétének köszönhetően), felgyorsult a privatizáció, megindult a világgazdaság felé nyitás. A második időszak első két évében folytatódtak ezek a pozitív folyamatok, erősödtek a regionális kapcsolatok, a regionális integrációk. Az 1997–1998-as ázsiai válság azonban negatívan befolyásolta Dél-Amerika gazdaságát, mely ekkorra még nem tudott annyira megerősödni, hogy függetleníthesse magát a kívülről jövő sokkaktól. Válság idején általános tendencia, hogy a nemzetállamok protekcionista eszközökhöz nyúlnak (például vámok és adminisztratív szabályozó eszközök segítségével), mely az exportorientált dél-amerikai államokat exportpiacaik beszűkülésével, illetve a tőkeáramlások csökkenésével fenyegette.

Az 1997-es délkelet-ázsiai válság érzékenyen érintette az éppen csak növekedésnek indult gazdaságot. Egyrészt csökkent a befektetői kedv, visszaesett a kereslet a nemzetközi piacokon, továbbá számos exporttermék (főként a nyersanyagoké) ára csökkent, növelve ezzel a külkereskedelmi hiányt. A 2000-es évektől újra elindult a gazdasági növekedés, mely elsősorban az Egyesült Államokkal való kapcsolatnak köszönhető, mely megnövekedett fogyasztásával, beruházásaival (mely szorosan összefügg a FED által alacsonyan tartott jegybanki alapkamattal) mintegy magával húzta a régió országait (1. ábra).

A 2008–2009-es válság természetesen érintette a kontinenst, de messze nem olyan mértékben, mint Európát vagy az Amerikai Egyesült Államokat, illetve az okok is különbözőek. A latin-amerikai regionális gazdasági válság oka nem az volt, hogy a helyi bankok derivált pénzügyi befektetései elértéktelenedtek volna. A probléma forrása a kontinens exportszerkezetében keresendő, mely erőteljesen nyersanyag és félkész termék orientált. A 2000-es évek első harmadában ezen országok exportbevétele nagy mértékben megnövekedett elsősorban az emelkedő nyersanyagárak miatt. A gazdasági növekedéshez hozzájárultak még a külföldön dolgozó állampolgárok hazautalt jövedelmei, illetve a hazai kamatlábak emelkedése következtében beáramló FDI. A megnövekedett bevétel a nyersanyag-tulajdonosok, a menedzsment, illetve az adott szektorban foglalkoztatottak között került felosztásra, továbbá még részesedtek belőle azok a gazdasági szereplők, akik tevékenységükkel ehhez a szektorhoz kapcsolódtak. A helyi devizák megerősödése következtében azonban hosszú távon csökkent az export versenyképessége, melyhez a válság hatására csökkenő nyersanyagárak is hozzájárultak. A gazdasági növekedés visszaesett, hiszen egyrészt lassult a külföldi tőkebeáramlás, valamint csökkentek a külföldön dolgozók által hazautalt pénzüsszegek. Ez lassította az ipart, a kereskedelmet, az építőipart és növekvő munkanélküliséget eredményezett. Az Amerikai Egyesült Államok belső fogyasztásának visszaesése arra készítette a dél-amerikai államokat, hogy diverzifikálják exportjukat, új kereskedelmi partnereket keressenek. Ebben a törekvésükben partnerre találtak Kínát és Indiát tekintve, akik szintén potenciális kereskedelmi partnerekként tekintettek a kontinens országaira (a későbbiekben

látni fogjuk, hogy a legtöbb dél-amerikai ország esetében az Amerikai Egyesült Államok mellett az egyik legjelentősebb kereskedelmi partner Kína).^{8,9}

2. ábra: Dél-Amerika legfontosabb export cikkeinek áralakulása (1980–2016, havi adatok, 2000M1 = 100%, %)

Forrás: IMF (2016) adatai alapján saját szerkesztés

Ugyanakkor 2010 óta az export értékének stagnálása, illetve visszaesése (az IDB [2016] adatai szerint 2015-ben 21%-kal csökkent az export 2014-hez képest) figyelhető meg a kontinens országaiban, mely elsősorban a kivitelük jelentős részét adó nyersanyagok, továbbá élelmiszeripari alapanyagok árcsökkenésével magyarázható. Az elmúlt néhány évben mintegy harmadára esett vissza a vasérc ára a 2011-es csúcshoz képest, de a rézért is már csak fele annyit adnak a nemzetközi piacokon, mint 2012-ben. A kőolaj árának drasztikus csökkenése (a stabil 100 USD-os hordónkénti ár 2014 második felében meredeken zuhant és 40 USD alá csökkent) csőd közeli állapotot idézett elő Venezuelában, de a brazil, kolumbiai, ecuadori és a bolíviai fizetési mérleg romlásához is hozzájárult.¹⁰ Az árak esését az

⁸ MAJOROS 2011.

⁹ BLAHÓ 2010.

¹⁰ IDB 2016.

exportvolumen emelkedése se tudta kompenzálni, melyhez a kínai növekedési ütem csökkenése, a fejlett világ gyengélkedése járult hozzá elsősorban (2. ábra).

A DÉL-AMERIKAI ORSZÁGOK GAZDASÁGA NAPJAINKBAN

A dél-amerikai szubkontinens országai heterogén képet mutatnak: találunk államcsőd szélén álló nemzetgazdaságot (Venezuela), a szubkontinens Svájcaként emlegetett kis jóléti államot (Uruguay), a világ első indián származású elnöke által vezetett országot (Bolívia), illetve a BRIC országcsoporthoz tartozó tagját, Brazíliát, mely az elmúlt mintegy két évtized alatt a világgazdaságot meghatározó szereplővé lépett elő (elsősorban Cardoso és Lula da Silva elnöksége során). Ez utóbbi a kontinens legnagyobb országa (mind földrajzilag, mind népesség és gazdaság szempontjából) és számos tekintetben a legek közé tartozik: a világ 5. legnépesebb és legnagyobb területű állama, a nominális GDP alapján a 9. legnagyobb gazdasággal rendelkező országa volt 2015-ben. Brazília a világ 4. leghosszabb úthálózatával rendelkezik (1 751 868 km-t tesz ki), és mára a világ legnagyobb etanol, vagyis alternatív üzemanyag gyártójává vált.

A legnyitottabb országok (vagyis ahol a kereskedelem aránya a legnagyobb a GDP-hez képest) a legkisebb országok lesznek, így Guyana, Suriname, Paraguay és Bolívia. A külföldi nettó tőkeáramlás tekintetében kijelenthető, hogy a régió országai jelentős haszonélvezők, a legtöbb országban a nettó egyenleg pozitív (1 táblázat).

1. táblázat: Főbb gazdasági mutatók (2015)

	GDP piaci áron (konstans 2010-es árakon, ezer USD)	GDP/fő (konstans 2010-es árakon, USD)	Népesség	Folyó fizetési mérleg (GDP %-a)	Infláció, fogyasztói árindex (éves %)	Kereskedelem (GDP %-a)	FDI (nettó beáramlás, a GDP %-ában)	FDI (nettó kiáramlás, GDP %-ában)
Argentína	521 273 744*	12128*	43 416 755	-1,47	10,62**	29,28*	0,92*	0,35*
Bolívia	25 444 881	2 373	10 724 705	-0,05	4,06	85,26*	1,52	0,00
Brazília	2 319 423 390	11 159	207 847 528	-3,32	9,03	27,37	4,23	0,76
Chile	262 513 014	14 626	17 948 141	-1,98	4,35	60,38	8,52	6,57
Ecuador	86 165 289	5 337	16 144 363	-2,18	3,97	45,13	1,05	0,06
Guyana	2 810 153	3 663	767 085	-4,55	0,92*	120,53	3,69	0,00
Kolumbia	359 196 735	7 448	48 228 704	-6,48	5,01	38,95	1,44	4,15
Paraguay	25 393 385	3 825	6 639 123	-0,38	3,13	82,15	1,02	-0,03
Peru	187 459 200	5 974	31 376 670	-4,39	3,56	44,62	0,07	3,57
Suriname	5 038 472	9 279	542 975	-16,57	6,90	91,10	-1,70	4,03
Uruguay	47 849 274	13 944	3 431 555	-3,64	8,67	44,90	3,27	0,25
Venezuela	397 989 886	12 794	31 108 083	1,24**	121,74	54,28**	0,58**	0,06**
USA	16 548 573 278	51 486	321 418 820	-2,70	0,12	28,06	2,28	1,92

Megjegyzés: *2014. évi adat; **, 2013. évi adat

Forrás: Világbank (2016) adatai alapján saját szerkesztés

Az országok gazdasági fejlettségének növekedése a 2000-es évektől azonban mennyiségi, elsősorban a multinacionális vállalatok betelepülésének és a termelési szerkezet átalakításának köszönhetően ment végbe.¹¹ A transznacionális vállalatok szempontjából Dél-Amerikában a legnagyobb fogadó ország Brazília az UNCTAD (2016) adatai szerint. Általánosságban a befektető vállalatok stratégiája a nemzetközi piac és a fogadó ország belpolitikai lehetőségeinek kihasználásán alapul. Négy fő célt különböztethetünk meg:

1. nyersanyagellátás biztosítása a többi vállalati egység számára;
2. szinergia, termelői hatékonyság keresése;
3. a globális piaci részesedés növelése;
4. az országok belső piacára jutás.

Ezek közül jelen helyzetben a kontinensen a legfontosabb az ásványkincsekhez való hozzáférés biztosítása, továbbá a belső piacra jutás (ez elsősorban Argentína és Brazília esetében igaz). A vállalatok számára a növekedés fő forrását a legtöbb országban az ásványkincsek, nyersanyagok jelentik, bár felélésük helyrehozhatatlan károkat okozna nemcsak a térség, de az egész bolygó számára.

2. táblázat: A Fortune Global 500-as rangsorba bekerült dél-amerikai vállalatok 2015-ben

Nemzetiség	Vállalat	Rangsor	Székhely	Bevétel (millió US\$)
Brazil	Petrobras	58.	Rio de Janeiro	97,314
Brazil	Banco do Brasil	115.	Brasília	67,071
Brazil	Banco Bradesco	209.	Osasco	43,740
Brazil	Vale	417.	Rio de Janeiro	25,609
Brazil	JBS	185.	São Paulo	48,870
Brazil	Itaú Unibanco Holding	159.	São Paulo	55,082
Brazil	Ultrapar Holdings	474.	São Paulo	22,695

Forrás: <http://beta.fortune.com/global500/list/>

2005-ben még csak 3 brazil vállalat szerepelt a Fortune Global 500-as rangsorban, addig 2015-ben már 7 dél-amerikai vállalat (ezek mindegyike brazil), melyek között találunk olajcégeket és pénzügyi intézményeket egyaránt (2. táblázat).

A 2000. évet követően a külkereskedelem jelentősen bővült, mind az exportérték és volumen, mind az importérték és volumen tekintetében. Bolíviában majdnem tízszeresére nőtt az exportérték, miközben az import kevesebb, mint hatszorosára, tehát az egyenleg erőteljes javulása figyelhető meg. Venezuelában ezzel ellenkezőleg, a behozatal erősödött jelentősen, a kivitel bővülése ezt nem tudta fedezni, mely statisztikailag is jól mutatja a gazdaság jelenlegi nehéz helyzetét (3. táblázat).

¹¹ MAJOROS 2011.

3. táblázat: Főbb kereskedelmi mutatók

	Exportérték index (2000 = 100)	Export-volumen index (2000 = 100)	Javak és szolgáltatások exportja (GDP %-ában)	Import-érték index (2000 = 100)	Import-volumen index (2000 = 100)	Javak és szolgáltatások importja (GDP %-ában)	Teljes megtakarítás (az import fedezésére, hónapok száma)
Argentína	273,25*	159,36*	14,79*	259,69*	257,89*	14,49*	3,46
Bolivia	997,63*	355,72*	43,29*	569,54*	411,29*	41,97*	12,21*
Brazília	408,39*	193,69*	13,04	407,81*	251,91*	14,32	14,38
Chile	393,93*	165,44*	30,05	389,90*	221,79*	30,33	5,40
Ecuador	522,31*	250,61*	21,07	745,46*	650,05*	24,06	1,16
Guyana	232,71*	103,83*	45,70	310,42*	148,19*	74,83	3,31
Kolumbia	420,10*	224,53*	14,71	432,78*	554,92*	24,24	7,51
Paraguay	438,92*	301,38*	41,86	538,38*	380,11*	40,28	5,73*
Peru	565,45*	204,43*	21,03	425,12*	571,08*	23,59	14,00
Suriname	541,39*	228,74*	40,60	197,24*	382,22*	50,50	1,45
Uruguay	399,33*	223,51*	22,30	331,37*	238,36*	22,60	13,01
Venezuela	258,58**	71,06**	24,76**	329,98**	230,90**	29,51**	3,13
USA	207,25*	156,67*	12,56	191,58*	138,87*	15,50	1,37

Forrás: Világbank (2016) adatai alapján saját szerkesztés

MÓDSZERTAN

Tanulmányunkban számos kereskedelmi mutatót (exportintenzitási mutató, cserearány mutató, exportérzékenység, Herfindahl–Hirschman-index) alkalmazunk.

Az **exportintenzitási mutató** a gazdasági nyitottság mérésére alkalmas. Ez egy viszonyszám, mely azt mutatja meg, hogy az adott ország a hazai munka mekkora hányadát (hány százalékát) értékesíti a külső piacokon. Optimális mértéket nem tudunk meghatározni, de általános szabály, hogy minél kisebb egy nemzetgazdaság, annál inkább rá van utalva a nemzetközi gazdasági együttműködésre.¹²

$$\text{exportintenzitási mutató} = \frac{\text{export}}{\text{GDP}} * 100$$

Az egyik leginformatívabb **cserearány-mutató** az exportár és importár-index változásának hányadosa, melyből arra következtethetünk, hogy egyik évről a másikra romlott vagy javult az export átlagos vásárlóereje.

$$\text{egyszerű cserearány – mutató} = \frac{\text{exportárindex}}{\text{importárindex}} * 100$$

¹² LAKOS–SZIVI 2005.

Az **exportérzékenység** megmutatja, hogy a GDP elemi elmozdulása milyen mértékű változást enged meg az exportvolumen területén.

$$\text{exportérzékenység} = \frac{\Delta \text{export}}{\Delta \text{GDP}}$$

A koncentráció mérésére alkalmas a **Herfindahl–Hirschman-index**^{13,14}

$$S_j = \frac{X_j}{\sum_j X_j}$$

$$HHI = \sum_j S_j^2$$

ahol: X_j egy választott kvantitatív indikátor (jelen esetben az adott ország részese-dése az összes exportból) és j az országok csoportja ($j=1, \dots, N$)

A Herfindahl–Hirschman-index tehát képes mérni a diverzifikációt, melynek értéke minél közelebb van az 1-hez, annál koncentráltabb a piac. Amennyiben eléri az 1-t, az azt jelenti, hogy mindössze egy kereskedelmi partnere (vevője vagy szállítója) van az adott országnak.¹⁵

EREDMÉNYEK

Dél-Amerika és az Amerikai Egyesült Államok külkereskedelmének alakulása

Dél-Amerika országai az elmúlt mintegy három évtized során jelentős mértékben liberalizálták külkereskedelmüket, csökkentették a vámokat, illetve számos régió belüli integrációs tömörülést hoztak létre (pl. Andok Csoport, Mercosur stb.) Emellett – köszönhetően az életben lévő bilaterális szabadkereskedelmi egyezményeknek – az Egyesült Államok is jelentősen csökkentette a régióból érkező javakra és szolgáltatásokra kivetett tarifális korlátozásokat. A szabadkereskedelmi egyezmények egyik fő célja, hogy a kereskedelmen keresztül támogassa a régió országainak gazdasági fejlődését, megnövelve ezáltal a régió szociális stabilitását, mely alapvető érdeke az Egyesült Államoknak is.¹⁶ Ugyanakkor a régió legfontosabb országaival, így Argentínával, Brazíliával és Venezuelával mind a mai napig nem jött létre kereskedelmi egyezmény, mely egyrészt az alacsonyabb kereskedelmi függőséggel magyarázható, továbbá azzal, hogy ezek az országok – elsősorban Brazília – külpolitikájukban csökkenő szerepet szánnak az Államoknak. A Világbank (2016) adatai

¹³ CHRISTIE 2009.

¹⁴ IMF 2011.

¹⁵ CHUANG–MA 2013.

¹⁶ HORNBECK 2011.

szerint Dél-Amerika messze nem a legfontosabb kereskedelmi partnere az Egyesült Államoknak, 2015-ben a régióval folytatott teljes külkereskedelem az összes kereskedelemnek mindössze 3,85%-át tette ki. Ugyanakkor így még bőven van lehetőség a további növekedésre, a kapcsolatok intenzifikálására. Kolumbiával, Chilével és Peruvall már érvényben van szabadkereskedelmi megállapodás, de ahogy azt HORNBECK (2011) kifejti Venezuelával, Brazíliával, Argentínával, Ecuadorral és Bolíviával nem lehet a közel jövőben hasonló megállapodásra számítani, tekintettel azok Amerika-ellenes külpolitikájára.

4. táblázat: Az Amerikai Egyesült Államok és a dél-amerikai régió országainak TOP5 exportpartnere és azok részaránya az összes export arányában (% , 2015)

	TOP 5 exportpartner				
Argentína	Brazília (17,76%)	Kína (9,12%)	USA (6,03%)	Chile (4,23%)	India (3,53%)
Bolívia	Brazília (27,51%)	Argentína (16,79%)	USA (12,4%)	Kolumbia (6,62%)	Kína (5,23%)
Brazília	Kína (18,63%)	USA (12,67%)	Argentína (6,7%)	Hollandia (5,26%)	Németország (2,71%)
Chile	Kína (26,31%)	USA (13,04%)	Japán (8,61%)	Dél-Korea (6,52%)	Brazília (4,91%)
Ecuador	USA (39,42%)	Chile (6,21%)	Peru (5,1%)	Vietnam (4,28%)	Kolumbia (4,28%)
Guyana	USA (25,57%)	Kanada (22,45%)	Venezuela (9,16%)	Nagy-Britannia (8,27%)	Jamaica (3,8%)
Kolumbia	USA (26,41%)	Kína (10,5%)	Panama (6,6%)	Spanyolország (5,96%)	India (5%)
Paraguay	Brazília (31,6%)	Oroszország (9,06%)	Argentína (8,08%)	Chile (6,97%)	Olaszország (3,46%)
Peru	Kína (22,06%)	USA (15,1%)	Svájc (8,1%)	Kanada (6,94%)	Japán (3,36%)
Suriname*	USA (24,33)	Egyesült Arab Emírségek (22%)	Svájc (13,62%)	Belgium (8,46%)	Guyana (7,29%)
Uruguay	Free Zones (17,78%)	Brazília (17,59%)	Kína (13,31%)	Argentína (4,8%)	USA (4,6%)
Venezuela**	Unspecified (65,72%)	Egyéb Ázsia (31,9%)	USA (0,63%)	Kína (0,29%)	Kolumbia (0,27%)
USA	Kanada	Mexikó (15,72%)	Kína (7,73%)	Japán (4,15%)	Nagy-Britannia (3,75%)

Megjegyzés: * 2014. évi adat; ** 2013. évi adat

Forrás: WITS (2016) adatai alapján saját szerkesztés

A dél-amerikai országok legfontosabb kiviteli partnerei között – Paraguay kivételével – mindenhol ott találjuk az Amerikai Egyesült Államokat. Szintén meghatározó szereplő Kína, melynek vitathatatlan célja befolyásának növelése az Egyesült Államok kárára. Míg 2000-ben Kína részesedése Latin-Amerika külkereskedelméből mindössze 2% volt az Amerikai Egyesült Államoké pedig 53%, addig 2010-

ben Kínáé már 11%, az Egyesült Államoké viszont csak 39%.¹⁷ Brazíliában, Chilében és Peruban Kína már az első számú exportpartner, sőt Argentínában is megelőzi az Egyesült Államokat. A kínai beruházások, illetve Kína behatolása ezen országok gazdaságában rövid távon pozitívan hat a növekedésre, ugyanakkor hosszú távon már a negatív hatások erősödnek fel. Egyrészt a kontinensen honos cégek egy része úgy dönt(het), hogy termelését kihelyezi Kínába, másrészt a kivitel ezáltal még inkább eltolódik a nyersanyagok irányába, növelve az országok gazdasági kitettségét (4. táblázat).

A kontinensen belüli – elsősorban Mercosur tagállamok közötti – kereskedelem is jelentősnek mondható, Brazília és Argentína a legtöbb országnak kiemelt partnere.

5. táblázat: Az Amerikai Egyesült Államok és a dél-amerikai régió országainak TOP5 importpartnere és azok részaránya az összes import arányában (% , 2015)

	TOP 5 importpartner				
Argentína	Brazília (21,75%)	Kína (19,65%)	USA (12,89%)	Németország (5,23)	Mexikó (3,05%)
Bolívia	Kína (17,98%)	Brazília (16,5%)	Argentína (11,72%)	USA (10,55%)	Peru (6,21%)
Brazília	Kína (17,92%)	USA (15,61%)	Németország (6,05%)	Argentína (6%)	Dél-Korea (3,16%)
Chile	Kína (23,48%)	USA (18,69%)	Brazília (7,71%)	Argentína (3,99%)	Németország (3,75%)
Ecuador	USA (23,78%)	Kína (19,05%)	Kolumbia (7,52%)	Dél-Korea (3,89%)	Brazília (3,41%)
Guyana	USA (23,96%)	Trinidad and Tobago (21,07%)	Venezuela (11,8%)	Kína (7,5%)	Suriname (6,49%)
Kolumbia	USA (28,51%)	Kína (18,41%)	Mexikó (8,23%)	Németország (3,95%)	Brazília (3,85%)
Paraguay	Brazília (25,04%)	Kína (23,49%)	Argentína (14,92%)	USA (7,89%)	Dél-Korea (2,7%)
Peru	Kína (22,74%)	USA (20,65%)	Brazília (5,08%)	Mexikó (4,53%)	Kolumbia (3,4%)
Suriname*	USA (27,46%)	Hollandia (14,44%)	Trinidad and Tobago (10,64%)	Kína (6,71%)	Curaçao (6,41%)
Uruguay	Kína (18,49%)	Brazília (17,04%)	Argentína (12,87%)	USA (9,4%)	Nigéria (4,54%)
Venezuela**	USA (23,33%)	Kína (17,01%)	Brazília (10,02%)	Kolumbia (5,02%)	Mexikó (4,97%)
USA	Kína (21,79%)	Kanada (13,05%)	Mexikó (12,9%)	Japán (5,84%)	Németország (5,48%)

Megjegyzés: * 2014. évi adat; ** 2013. évi adat

Forrás: WITS (2016) adatai alapján saját szerkesztés

A behozatal az exporthoz hasonlóan jellemezhető, ebben a tekintetben Kína már a legjelentősebb országokban átvette a vezető szerepet, így Brazíliában, Chilében, Peruban, Uruguayban és Bolíviában. Argentínának és Paraguaynak Brazília a leg-

¹⁷ FORBES 2016.

fontosabb partnere (mint alapító Mercosur tagországoknak), az Egyesült Államok az elsőbbségét tulajdonképpen csak Venezuelában, Ecuadorban, Guyanában, Surinamban és Kolumbiában tudta megtartani (5. táblázat).

6. táblázat: Az export és import szerkezetének megoszlása az Amerikai Egyesült Államokban és a dél-amerikai régióban (% , 2015)

	Alapanyagok		Félkész termékek		Fogyasztási cikkek		Tőkejavak	
	Export	Import	Export	Import	Export	Import	Export	Import
Argentína	27,34	3,61	43,68	24,27	16,94	31,25	10,15	39,23
Bolívia	27,3	1,37	24,49	23,7	46,24	39,44	1,91	34,75
Brazília	41,97	9,57	28,91	29,1	12,78	26,61	14,61	34,29
Chile	43,66	10,16	42,45	17,1	11,08	40,03	2,69	31,15
Ecuador	70,46	3,82	10,79	31,72	17,34	36,04	1,36	26,57
Guyana	36,56	4,63	52,18	14,03	10,86	59,31	0,38	21,5
Kolumbia	66,76	5,22	12,82	25,71	18,1	35,18	2,24	30,97
Paraguay	44,06	2,95	47	22,76	7,7	45,12	1,14	27,54
Peru	43,52	10,14	37,53	26,05	17,44	31,68	1,33	30,08
Suriname*	3,36	3,46	0,77	17,99	14,9	49,03	2,31	28,55
Uruguay	53,71	17,11	23,42	20,96	19,08	31,72	2,68	28,96
Venezuela**	85,47	8,84	1,7	27,06	12,61	24,98	0,2	30,05
USA	9,07	9,36	19,7	15,35	25,58	36,18	34,21	34,2

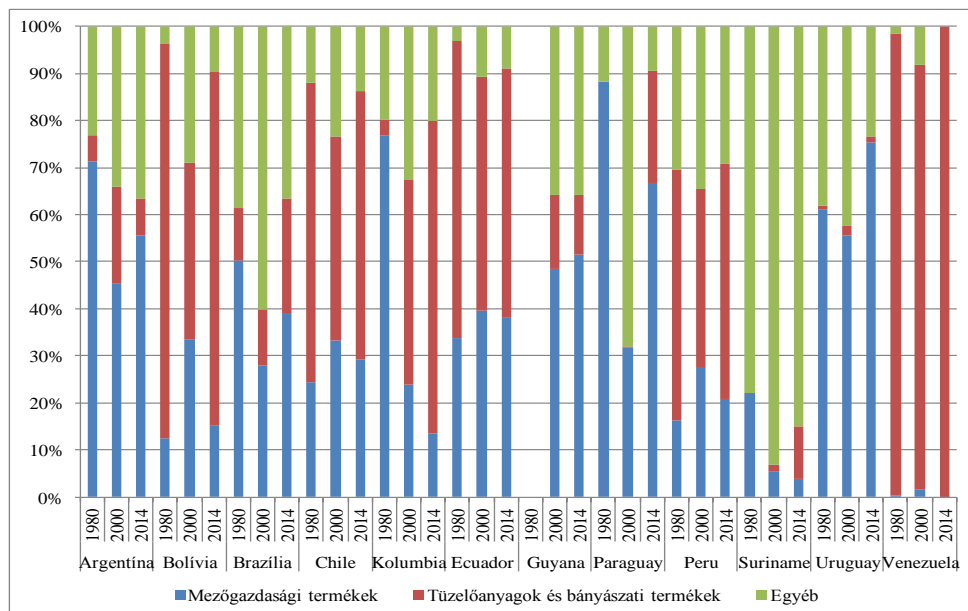
Megjegyzés: * 2014. évi adat; ** 2013. évi adat

Forrás: WITS (2016) adatai alapján saját szerkesztés

Általánosan jellemző a dél-amerikai országokra, hogy elsősorban alapanyagokat és félkész termékeket exportálnak, míg a fogyasztási cikkek, késztermékek esetében importra szorulnak. A legdiverzifikáltabb kereskedelmi szerkezettel egyértelműen Brazília rendelkezik, mely világelső a kávé, szójabab, búza, rizs, kukorica, cukornád, kakaó, dohány, banán, citrusfélék termelésében, továbbá a világ legnagyobb szója, marhahús és csirkehús exportőre.¹⁸ A fő iparágak a hajógyártás, gépipar, repülőgépipar, fémipar, élelmiszeripar, textilipar, vegyipar és így az ipari szektor jelentősebb export cikkei: alumínium, vas, acél, olaj, elektromos berendezések, cipő, repülőgép, autó, autóalkatrészek, kompresszorok, mezőgazdasági berendezések, motorok, generátorok, transzformátorok, buszok, gumik (6. táblázat).

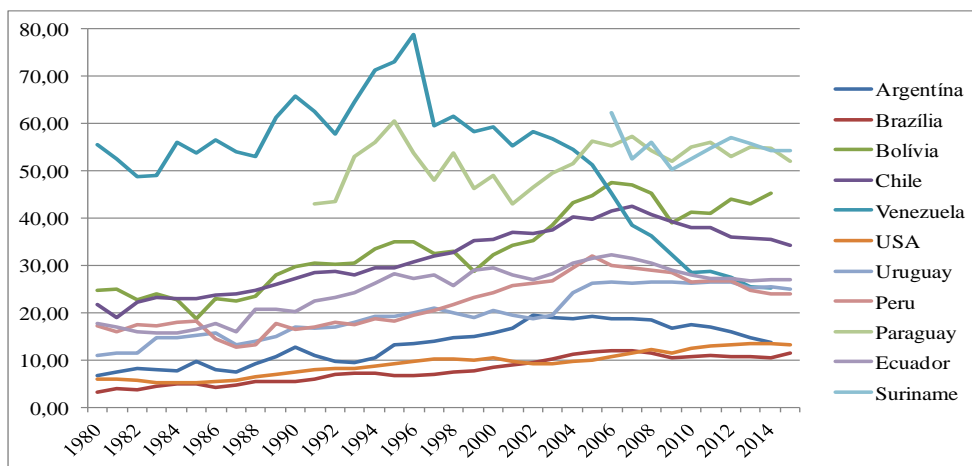
A legtöbb dél-amerikai országban – Argentína kivételével – ugyanakkor nem sikerült jelentősen csökkenteni a mezőgazdasági, illetve tüzelőanyag és bányászati termékek súlyát, sőt a 2000-es évekhez képest szinte mindenhol romlás látható (3. ábra).

¹⁸ MAJOROS 2011.

3. ábra: A dél-amerikai régió exportjának áruszerkezet szerinti megoszlása (% , 1980, 2000, 2014)

Forrás: WTO (2016) adatai alapján saját számítás

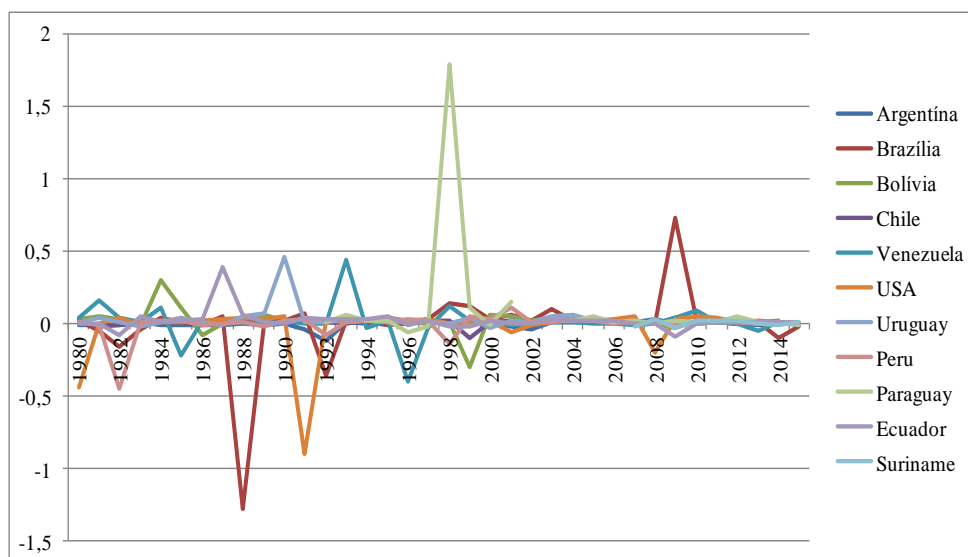
4. ábra: Exportintenzitás alakulása (1980–2015) a dél-amerikai régióban és az Amerikai Egyesült Államokban

Forrás: Világbank (2016) adatai alapján saját számítás

Az exportintenzitás, vagyis az export GDP-hez viszonyított részaránya Dél-Amerikában nagyjából a millenniumig jelentősen nőtt, ezt követően stagnálás,

illetve hanyatlás figyelhető meg. Venezuelában már 1997-ben jelentősen csökkent a nagysága, mely Hugo Chávez elnöksége alatt tovább fokozódott, jelezve az általa folytatott gazdaságpolitika irányát (4. ábra).

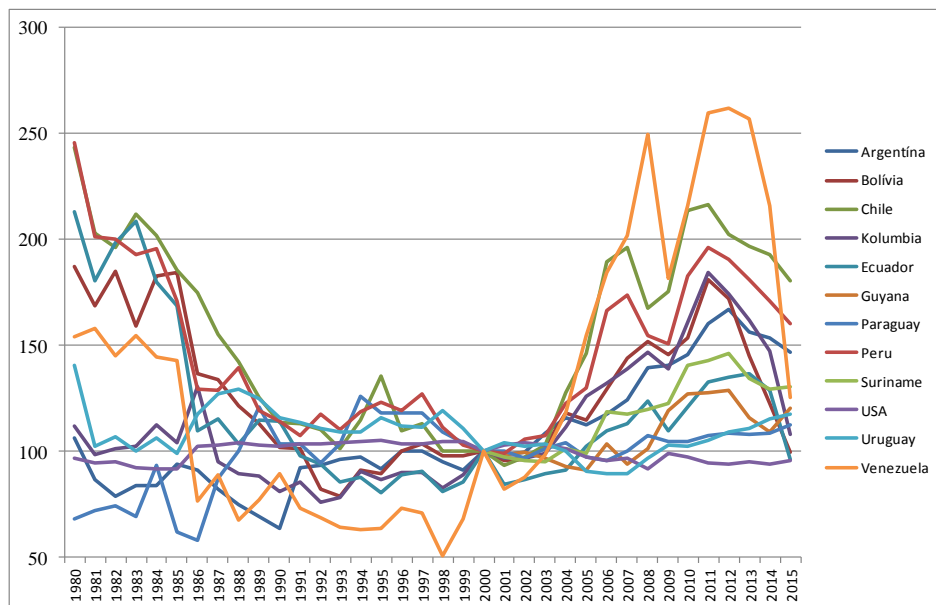
Az exportérzékenység igen hektikusan alakult a vizsgált mintegy 35 év során. A válságok (így az 1997–1998-as ázsiai válság, 2008–2009-es pénzügyi- és hitelválság) jelentősen mozgásokat idéztek elő, melynek oka elsősorban a felvevő piacok szűkülése miatti exportcsökkenés volt. A legtöbb kilengés a venezuelai és brazil gazdaságban tapasztalható, bár nagyobb mozgásra szinte minden országban találunk példát. (5. ábra)

5. ábra: Exportérzékenység alakulása (1980–2015) a dél-amerikai régióban és az Amerikai Egyesült Államokban

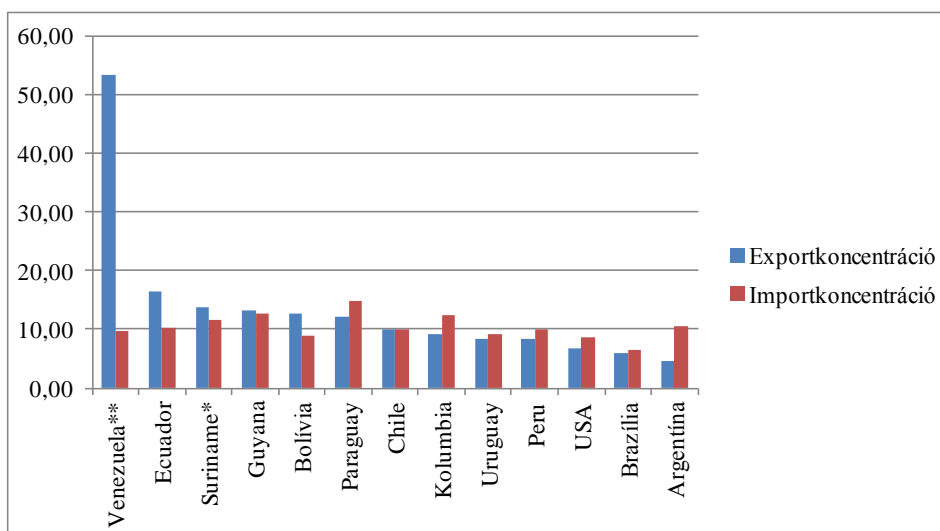
Forrás: Világbank (2016) adatai alapján saját számítás

A cserearány-mutató eredményei szerint az export átlagos vásárlóereje 2008-ig intenzíven nőtt, de az árak 2008. év végi összeomlását követően meredeken hanyatlott. Ez azonban átmenetinek bizonyult, 2013-ig újra javult az export vásárlóereje a vizsgált országokban. Ebben jelentős szerepe a stabil 100 USD körüli olajárnak (illetve az általában véve stabil nyersanyagáraknak), továbbá az USD erősödésének volt. 2014-ben az árcsökkenés jelei már mutatkoznak: kismértékben, de csökken a cserearány-mutató értéke az összes országban. Kijelenthető, hogy a vizsgált nemzetgazdaságokban a realizált komparatív előnyök relatív növekedése ment végbe 2000 és 2014 között, bár ennek mértéke széles skálán szóródik (6. ábra).

6. ábra: Cserearány-mutató alakulása (1980–2015) a dél-amerikai régióban és az Amerikai Egyesült Államokban az árukereskedelemre vonatkozóan (2000 = 100%)

Forrás: UNCTAD (2016) adatai alapján saját számítás

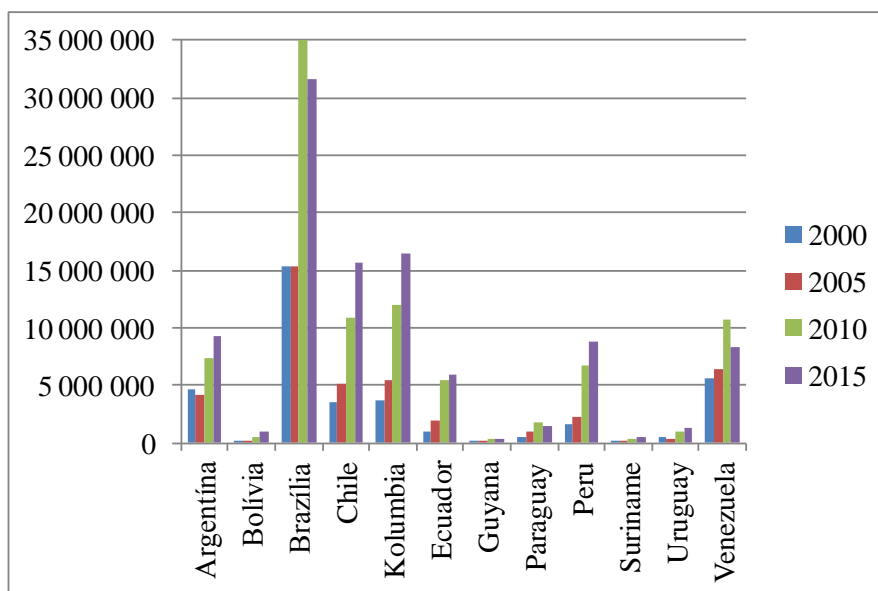
7. ábra: Herfindahl-Hirschman index alakulása a dél-amerikai régióban és az Amerikai Egyesült Államokban (% , 2015)

Megjegyzés: * 2014. évi adat; ** 2013. évi adat
 Forrás: WITS (2016) adatai alapján saját szerkesztés

Erőteljes export-, illetve importkoncentráció tapasztalható az összes dél-amerikai országban: míg az export esetében csak Argentína, Brazília, Kolumbia esetében nem éri el az első négy kereskedelmi partner részesedése az 50%-ot, addig az import tekintetében még nagyobb függőség tapasztalható, például Paraguayban négy országból származik a behozatal több, mint 70%-a (7. ábra).

A továbbiakban Dél-Amerika és az Amerikai Egyesült Államok közötti kereskedelem alakulását elemezzük.

Dél-Amerika és az Amerikai Egyesült Államok közötti kereskedelem alakulása

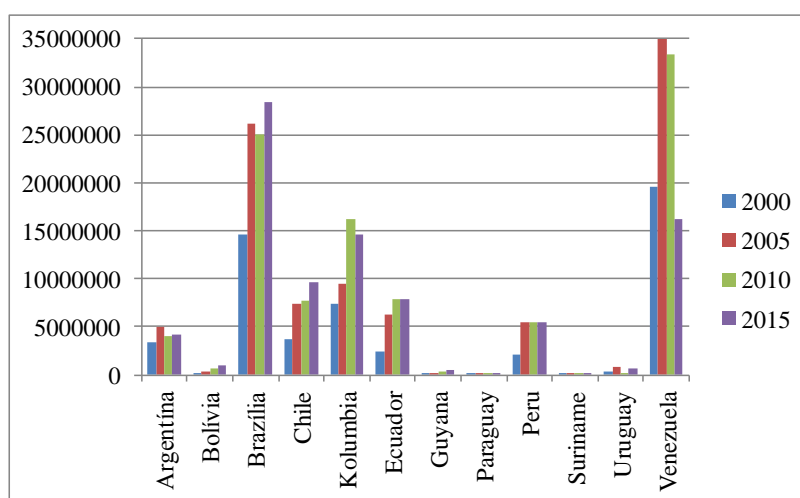
8. ábra: Az Amerikai Egyesült Államok exportja a dél-amerikai régióba (ezer USD, 2015)

Forrás: WITS (2016) adatai alapján saját szerkesztés

Brazília az Amerikai Egyesült Államok legfontosabb exportpartnere Dél-Amerikában, kivitelének több, mint 30%-a érkezett ide 2015-ben. Lula da Silva elnöksége idején jelentősen növekedés tapasztalható, ugyanakkor a 2015-ben tapasztalható gazdasági visszaesés a kereskedelemben is éreztette a hatását. A második legnagyobb kivitel Kolumbiába érkezik, ezt követi Chile, majd Peru. Paraguay és Venezuela kivételével az összes dél-amerikai országnak nőtt az Egyesült Államokból származó importja 2000 és 2015 között (8. ábra).

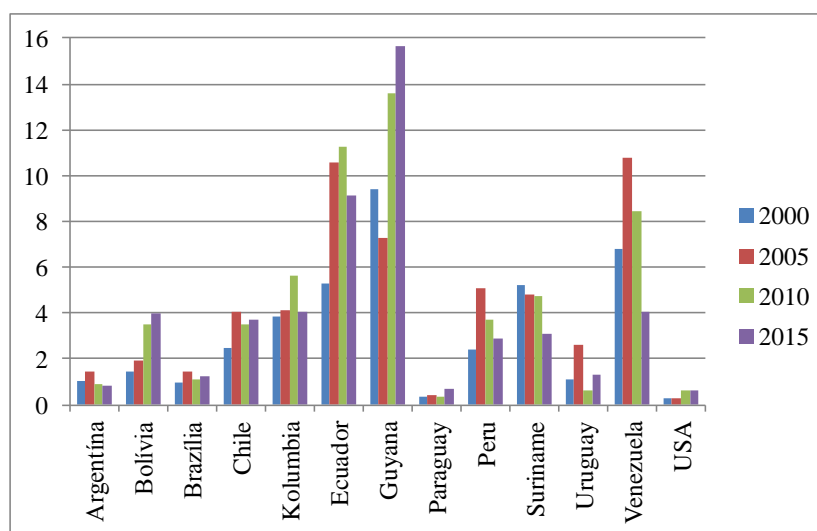
Az Egyesült Államok régióból származó importját elsősorban Venezuela és Brazília dominálja, az előbbiből származó behozatal jelentős részét a kőolaj teszi ki, mely értéke azonban közel felére esett vissza az Amerikai Egyesült Államokban lezajló palaforrradalom, illetve az árcsökkenés következtében. Őket követi Kolum-

bia és Chile, melyekkel (továbbá Peruval) bilaterális szabad kereskedelmi egyezmény van érvényben¹⁹ (9. ábra).

9. ábra: Az Amerikai Egyesült Államok dél-amerikai régióból származó importja (ezer USD, 2015)

Forrás: WITS (2016) adatai alapján saját szerkesztés

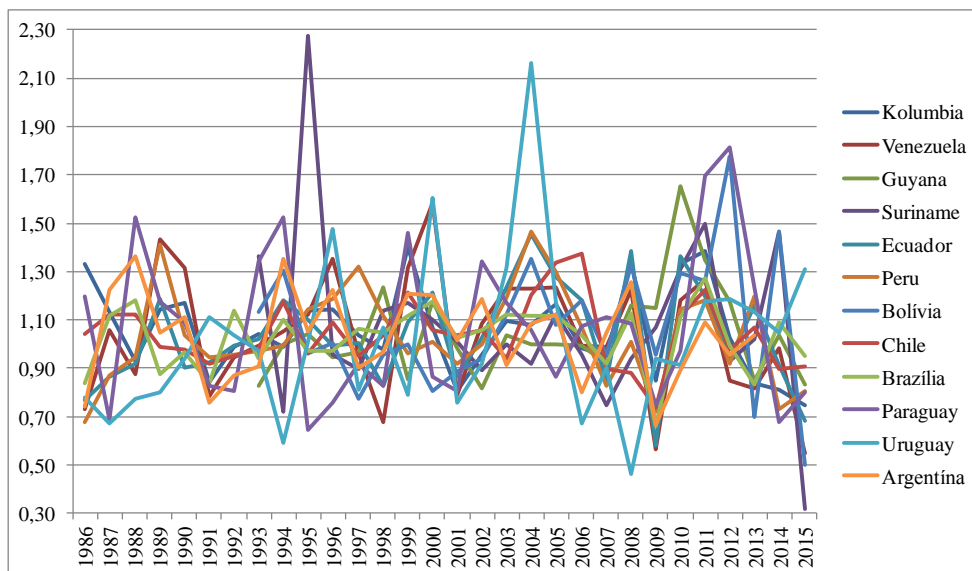

10. ábra: Az Amerikai Egyesült Államok és a dél-amerikai régió országainak exportintenzitása az egymás közötti kereskedelem tekintetében (% , 2015)

Forrás: WITS (2016) és a Világbank (2016) adatai alapján saját szerkesztés

¹⁹ USTR 2016.

Az exportintenzitási mutató számítása során Dél-Amerika országainak az Amerikai Egyesült Államok felé irányuló exportját vettük figyelembe (továbbá az Egyesült Államok kontinensre irányuló kivitelét). Az eredmények a klasszikus interdependenciát mutatják. Az Amerikai Egyesült Államok dél-amerikai régióba irányuló exportja nem éri el a GDP-jének az 1%-t, míg az egyes országok esetében az exportintenzitás jóval nagyobb eredményeket mutat, akár a 10%-ot is meghaladja. A számok természetesen az ország belső piacával fordított arányban nőnek, vagyis minél kisebb egy ország, illetve annak a kereslete (felvevő piaca), annál inkább rá van szorulva a külföldi kereskedelmi partnerekre – vagyis nagyobb lesz a kereskedelmi nyitottság is (10. ábra).

11. ábra: A dél-amerikai régió országainak exportérzékenysége az Amerikai Egyesült Államokba irányuló export tekintetében (% , 1986–2015)

Forrás: UNCTAD (2016) és a Világbank (2016) adatai alapján saját szerkesztés

Az exportérzékenységi mutató számítása során az előbbiekhöz hasonlóan szintén Dél-Amerika országainak az Amerikai Egyesült Államok felé irányuló exportját vettük figyelembe (továbbá az Egyesült Államok kontinensre irányuló kivitelét). A mutató jól érzékelteti a vizsgált időtartamban bekövetkező válságokat, így a *thai bath* összeomlásával kezdődő ázsiai pénzügyi válságot, a 2000-es *dotcom* lufi kipukkanását, illetve a 2008–2009-es gazdasági válságot. Ezek mindegyike nagy kilengéseket okozott, mutatva a kontinens külpiacokkal szembeni sebezhetőségét. Ha az eredményeket összehasonlítjuk a teljes exportra számított érzékenységi mutatóval (5. ábra) jóval nagyobb kilengéseket tapasztalunk, mely szintén megerősíti a szubkontinens Egyesült Államokkal folytatott külkereskedelmének változásait, az intenzitás csökkenését, a hangsúlyok eltolódását más partnerek felé (11. ábra).

ÖSSZEFOGLALÁS

Dél-Amerika országai számtalan szállal kötődnek az Egyesült Államok gazdaságához, de ezek a szálak az utóbbi években gyengülni látszanak. Az export- és import-partnerek között Kína egyre fontosabb szerepet játszik, dinamikusán nő a kereskedelem, amely együtt jár az Egyesült Államok szerepcsökkenésével. Ezek a változások rövidtávon pozitív hatással is járhatnak, hosszú távon azonban több az esélye a negatív következményeknek.

Eredményeink szerint Dél-Amerikának folytatnia kell az export diverzifikálását, hiszen abban jelenleg túlsúllyal jelennek meg a nyersanyagok. Ezzel csökkenthető lenne a világgazdasági folyamatoktól való függés, mely a politikai stabilitást is jelentősen elősegítené. A gazdasági növekedés fenntartásához szükséges az üzleti környezet javítása, bizonytalanságok csökkentése, a kereskedelem további liberalizálása.

BIBLIOGRÁFIA

BASSA–BUZÁS–LUDVIG–MAJOROS–SZÉKELY–DOBY–SZIGETVÁRI 2004

BASSA Zoltán–BUZÁS Sándor–LUDVIG Zsuzsa–MAJOROS Pál–SZÉKELY-DOBY András–SZIGETVÁRI Tamás: *Világgazdasági régiók*. Budapest, Perfekt, 2004, 219–241.

BLAHÓ–KUTASI 2010

BLAHÓ András–Kutasi Gábor: *Erőközpontok és régiók a 21. század világgazdaságában*. Budapest, Akadémiai, 2010, 249–295.

CHRISTIE 2009

CHRISTIE, Edward Hunter: Energy vulnerability and EU-Russia Energy Relations. *Journal of Contemporary European Research*, 5, 2, 2009, 274–292.

CHUANG-MA 2013

CHUANG, Ming Chih–MA, Hwong Wen: Energy security and improvements in the function of diversity indices – Taiwan energy supply structure case study. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 24, 2013, 9–20.

COMTRADE 2016

COMTRADE: *UN COMTRADE DATABASE*. 2016 <http://comtrade.un.org/> (2016. 07. 01).

FORBES 2016

FORBES: *Undermining America While Washington Sleeps: China In Latin America*. 2016 <http://www.forbes.com/sites/paulcoyer/2016/01/31/undermining-america-while-washington-sleeps-china-in-latin-america/#15f0f0ff6694> (2016. 07. 01).

HORNBECK 2011

HORNBECK, J. F.: *US.–Latin America trade: recent trends and policy issues*. Congressional Research Service, 2011, 10
<https://www.fas.org/sgp/crs/row/98-840.pdf> (2016. 07. 01).

KUTOR–NAGY–SEBESTYÉNNÉ SZÉP 2014

KUTOR Dániel–NAGY Zoltán–SEBESTYÉNNÉ SZÉP Tekla: *Világgazdasági régiók a XXI. században – kihívók és vetélytársak*. Miskolc, Miskolci Egyetemi Kiadó, 2014, 172.

IDB 2016

IDB: *Trade Trends Estimates – Latin America and the Caribbean*. Integration and Trade Sector, 2016,
<https://publications.iadb.org/bitstream/handle/11319/7330/Latin-American-Trade-Trends-2016.pdf> 13p. (2016. 07. 01).

IMF (2016):

IMF: *Database 2016* www.imf.org (2016. 07. 01).

LAKOS–SZIVI 2005

LAKOS István–SZIVI József: *Külgazdaságtan*. Budapest, Külkereskedelmi Oktatási és Továbbképző Központ, 2005, 228.

MAGYARICS 2014

MAGYARICS Tamás: *Az Egyesült Államok külpolitikájának története*. Budapest, Antall József Tudásközpont, 2014.

MAJOROS 2011

MAJOROS Pál: *Régiók a világgazdaságban*. Budapest, Perfekt, 2011, 266–284, 322–351.

TARJÁN 2016

TARJÁN M. Tamás: *1494. július 2. | Spanyolország ratifikálja a tordesillasi szerződést*. Rubicon, 2016,
http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1494_julius_2_spanyolorszag_ratifikalja_a_tordesillasi_szerzodeset/ (2016. 07. 01)

WALLERSTEIN 1983

WALLERSTEIN, Immanuel.: *A modern világgazdasági rendszer kialakulása – A tőkés mezőgazdaság és az európai világgazdaság eredete a XVI. században*. Budapest, Gondolat, 1983.

WITS 2016

WITS: *World Integrated Trade Solution Database*. 2016
<http://wits.worldbank.org/Default.aspx?lang=en> (2016. 07. 01)

WORLD BANK 2016

WORLD BANK: *Database 2016* <http://data.worldbank.org/> (2016. 07. 01)

WTO 2016

WTO: *Database 2016*

<http://stat.wto.org/Home/WSDBHome.aspx?Language=E> (2016. 07. 01)

UNCTAD 2016

UNCTAD: *UnctadStat Database 2016*

http://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx?IF_ActivePath=P,15912 (2016. 07. 01.)

USTR 2016

USTR: Free Trade Agreements – Office of the United States Trade Representative 2016

<https://ustr.gov/trade-agreements/free-trade-agreements> (2016. 07. 01)